

ПАЧАТКОВАЯ ШКОЛА БЕЛАРУСІ ПАСЛЯ ВІЗВАЛЕННЯ РЭСПУБЛІКІ (1944/45 н.г.)

Андарала А.І., Пінчук І.У.
(Беларусь, Мінск)

Змены, якія адбываюцца сёння ў сістэме агульнай сярэдняй адукацыі нашай краіны, накіраваны на тое, кааб падняць работу агульнаадукацыйнай школы, у тым ліку і пачатковай, на новы якасны ўзровень. Для вырашэння гэтай задачы неабходна не толькі яе навуковае абгрунтаванне, але і ўзважанае выкарыстанне папярэдняга вопыту развіцця пачатковай адукацыі рэспублікі, у прыватнасці ў першыя пасляваенныя гады, на аснове гісторыка-педагагічнага вывучэння і аналізу.

Нягледзячы на тое, што магчымасць выкарыстання вопыту развіцця пачатковай школы ў пасляваенныя гады з'яўляецца ў значнай ступені ўмоўнай, асабліва з улікам рэалій сённяшняга дня, гэта крайне неабходна. Лепшыя элементы гістарычнага вопыту, назапашанага пачатковай школай у экстрэмальных умовах пасляваеннага часу, пры творчым падыходзе могуць знайсці прымяненне і сёння, і ў перспектыве.

Крыніцамі даследавання стану пачатковай школы Беларусі ў адзначаны перыяд сталі дакументы Нацыянальнага дзяржаўнага архіва Беларусі. У прыватнасці намі былі вывучаны і прааналізаваны справаздачы аддзелаў школа бкомаў КП(б)Б аб выніках работы агульнаадукацыйных школ Беларусі ў 1944/45 навучальным годзе.

У 1931/32 навучальным годзе БССР першай з саюзных рэспублік завяршыла ўвядзенне ўсеагульнага абавязковага пачатковага навучання для дзяцей 8–11-гадовага ўзросту. Ахоп склаў 97,9% [1, с. 137]. У выніку адукацыйнай палітыкі, што праводзілася ў рэспубліцы ў другой палове 30-х гадоў, пачатковая школа дасягнула значных поспехаў у сваім колькасным і якасным развіцці. Гэта было абумоўлена як ростам колькасці I–IV класаў і навучэнцаў у іх, так і ўдасканаленнем зместу, форм і метадаў работы пачатковай школы.

Перад пачаткам Вялікай Айчыннай вайны ў рэспубліцы паспяхова функцыянавала рацыянальна арганізаваная сістэма пачатковага навучання, якая ўключала пачатковыя школы і пачатковыя класы няпоўных сярэдніх і сярэдніх агульнаадукацыйных школ. У 1940/41 навучальным годзе ў I–IV класах усіх школ рэспублікі навучалася 1160525 дзяцей. З іх 312128, або 29,8% ад агульнай колькасці, з'яўляліся вучнямі 4690 пачатковых школ [2, с. 270–271].

Паступальнае развіццё пачатковай школы Беларусі парушыла Вялікая Айчынная вайна. За тры гады акупацыі народнай асвеце рэспублікі быў нанесены вялікі ўрон. Так, у Магілёўскай вобласці да пачатку Вялікай Айчыннай вайны працавалі 983 пачатковыя школы. За гады акупацыі 478 з іх былі знішчаны або разбураны. Астатнія знаходзіліся ў паўразбураным стане. Абсталяванне школ, вучэбна-наглядныя дапаможнікі, падручнікі былі амаль поўнасьцю знішчаны [3, л. 28].

У Палескай вобласці з 656 пачатковых школ, якія функцыянавалі перад пачаткам вайны, былі спалены і разбураны 389. Школьныя будынкі, якія ўцалелі, былі без дахаў, акон, дзвярэй і патрабавалі капітальнага рамонту [3, л. 72].

Разбурэнню і рабаванню падвергліся пачатковыя школы ўсіх без выключэння абласцей. Усяго ў рэспубліцы былі спалены і разбураны 6808 школьных будынкаў, знішчана іх абсталяванне, бібліятэкі, вучэбна-наглядныя дапаможнікі і падручнікі [4, с. 196].

За гады акупацыі пачатковым школам рэспублікі, акрамя матэрыяльнага, быў нанесены значны кадравы ўрон. Многія настаўнікі былі расстраляны, павешаны, вывезены на працу ў Германію. Аб маштабах рэпрэсій у дачыненні да настаўнікаў яскрава сведчаць наступныя факты. У Баранавічах за гады акупацыі ад рук захопнікаў загінула 68, у Навагрудскім раёне – 52 настаўнікі. Усяго ў Баранавіцкай вобласці загінулі 248 настаўнікаў і 83 былі вывезены ў Германію [3, л. 12]. Значную частку сярод загінуўшых і вывезеных складалі настаўнікі пачатковых школ.

Па тых жа прычынах недахоп настаўнікаў у першы пасля вызвалення навучальны год адчувалі школы і іншых абласцей. Так, у школах Віцебскай вобласці да пачатку вайны працаваў 7401 настаўнік, а на 1 студзеня 1945 года ў наяўнасці мелася толькі 4283 [3, л. 91].

Аб вострай патрэбе школ у настаўніцкіх кадрах сведчаць наступныя статыстычныя дадзеныя. Калі перад пачаткам вайны вучэбны працэс у школах рэспублікі забяспечвалі 54600 настаўнікаў, то на пачатак 1944/45 года ў школах працавала толькі 30 тысяч [4, с. 196].

Каб забяспечыць школы неабходнай колькасцю настаўнікаў у большай ступені пачатковых класаў, была арганізавана іх падрыхтоўка на кароткатэрміновых курсах. У выніку вучэбна-выхаваўчы працэс у малодшых класах школ рэспублікі ў асноўным забяспечвалі настаўнікі, якія не мелі спецыяльнай педагагічнай адукацыі. Так, у Пінскай вобласці ў 1944/45 навучальным годзе з 751 настаўніка пачатковых класаў толькі 182, або 24% ад агульнай колькасці, мелі сярэдняю педагагічную адукацыю. 144 мелі агульную сярэдняю адукацыю, а 425 (56%) працавалі з незакончанай

сярэдняя адукацыя. 344 настаўнікі, амаль 50%, мелі стаж педагагічнай работы да аднаго года [3, л. 4].

Адсутнасць належных умоў для ажыццяўлення вучэбнага працэсу і недастатковая падрыхтаванасць настаўніцкіх кадраў адмоўна паўплывалі на якасць вучэбна-выхаваўчай работы пачатковых школ рэспублікі ў 1944/45 навучальным годзе, аб чым сведчаць вынікі перавадных экзаменаў. У Гомельскай вобласці з 14906 вучняў чацвёртага класа перавадных экзамены вытрымалі 11516 вучняў [3, л. 244]. У Мінску і 12 раёнах Мінскай вобласці з 10391 ў пяты клас было пераведзена толькі 7104 навучэнцы [3, л. 353]. Прыкладна такія ж вынікі былі і ў іншых пачатковых школах Беларусі.

Літаратура

1. Народное образование БССР: сб. документов и материалов / Глав. архитектурное управление при Совете Министров БССР; Ин-т истории партии при ЦК КПБ; Мин-во просвещения БССР. – Минск: Народная асвета, 1980. – Т. 2: 1928–1941 гг. – 462 с.
2. Народное хозяйство Белорусской ССР. Стат. сб. – М.: Госстатиздат, 1957. – 319 с.
3. НГАБ–Ф. 4 п. Оп. 17. Д. 34. Отчеты отделов школ Обкомов КП(б)Б о работе школ за 1944–1945 учебный год.
4. Льюшын, І.М. Народная асвета ў Беларускай ССР / І. М. Льюшын, С. А. Умрэйка. – Мінск: Дзярж. вуч.–педаг. выд-ва БССР, 1957. – 358 с.